

RAZVIJANJE LITERARNE USTVARJALNOSTI S SSKJ 2

Milena Mileva Blažić
Pedagoška fakulteta, Ljubljana

UDK 821.163.6–93.09"19/20":811.163.6'374.81

V članku so prikazani primeri jezikovne izvirnosti iz sodobne slovenske mladinske književnosti (M. Jesih, S. Makarovič, I. Mlakar, B. A. Novak, A. Rozman – Roza, A. Štefan, S. Vegri idr.), ki pri svoji avtorski poetiki izvirno uporabljajo slogovna sredstva oz. kvalifikatorje, in sicer pomenske (poosebitev, prenesen pomen), terminološke (npr. kozmetika), stilno-zvrstne (biblijsko, književno, pesniško, pisarniško, vzneseno, narečno, otroško, pogovorno, nižje pogovorno in žargonsko), ekspresivne (ekspresivno, evfemistično, ironično, ljubkovalno, nizko, slabšalno, šaljivo, vulgarno) in časovno-frekventne (starinsko, zastarelo). Ob primerih uporabe jezikovnih sredstev so prikazane vaje in primeri razvijanja jezikovno-literarne ustvarjalnosti s SSKJ 2 v pedagoški praksi.

SSKJ 2, ustvarjalne sposobnosti, mladinska književnost, M. Jesih, S. Makarovič, I. Mlakar, B. A. Novak, A. Rozman – Roza, A. Štefan, S. Vegri

This article considers examples of language originality in contemporary Slovene children's literature (M. Jesih, S. Makarovič, I. Mlakar, B. A. Novak, A. Rozman Roza, A. Štefan, S. Vegri etc.) which in its poetics uses stylistic devices or qualifiers: semantic (personification, metaphors), terminology (cosmetic), stylistic (biblical, formal, poetic, administrative, dialectal, childish, colloquial, jargon), expressive (expressive, euphemistic, ironic, affectionate, low, pejorative, funny, vulgar) and antique (antique, old fashioned). Alongside examples of uses of language devices exercises are shown involving the development of language creativity using SSKJ 2 (*Dictionary of Standard Slovene Language 2*).

SSKJ 2, creative thinking, children's literature, M. Jesih, S. Makarovič, I. Mlakar, B. A. Novak, A. Rozman Roza, A. Štefan, S. Vegri

1 Uvod

Sodobni slovenski mladinski pisatelji izvirno uporabljajo jezikovne inovacije pri svoji avtorski poetiki. Izrazit primer je kratka sodobna pravljica Svetlane Makarovič z naslovom *Netopir Kazimir*, pri kateri temelji poanta besedila na ustvarjalni rabi jezika in frazemov, npr. *biti ne ptič ne miš*, in govori o iskanju identitete netopirja, sprva med netopirji, potem mišmi in na koncu med angeli, kar je nadgradnja Ezopove basni. Avtorica pogosto uporablja frazeme v dobesednem in prenesenem pomenu, npr. *Pijani trot (pijanec se spreobrne, ko se v jarek zvrne)*, *Bolje nekaj kot nič*, *Leva in desna roka (levica ne ve, kaj dela desnica)*, *Miška si skuje srečo (vsak je svoje sreče kovač)* idr. Tudi Milan Jesih, sodobni klasik, ki je napisal *Štiri igre za otroke* (1999),

v besedilih inventivno uporablja jezik, npr. *Majhna pesem*, ki temelji na enakopisnicah oz. enakoglasnicah in tvori duhovite učinke.

Pri različnih predmetih (Uvod v književnost, Mladinska književnost, Ustvarjalno pisanje idr.) smo s študenti poustvarjalno pisali na osnovi zgleда iz sodobne slovenske (mladinske) književnosti ter z uporabo SSKJ 2.

2 Ustvarjalna književna didaktika

V uvodni fazi šolske interpretacije s študenti poiščemo in zapišemo večpomenke ter jih dopolnjujemo, npr. *biti točen kot – uralpivo/med?* Večpomenke, najdene po spominu in potem v SSKJ 2, pogosto uporabljajo v reklamah, npr. za lekarno, kjer piše: *Pozdravljeni v naši lekarni*. V osrednji fazi beremo književna besedila in pozorno analiziramo jezik v književnem kontekstu. V tretji, sklepni fazi književne didaktike na osnovi SSKJ 2 iščemo besede z ekspresivnimi kvalifikatorji, iz katerih kasneje tvorimo besedila. Zgled so tudi literarna besedila.

Pri poustvarjanju ob zgledu Jesihove *Majhne pesmi* gre za tvorjenje z enakopisnicami in formulo: prva pomenska enota je *biti bled*, druga pomenska enota sta dvojica *bled in bohinj*, vezna beseda med prvim in drugim pomenskim sklopom je večpomenka *bled*.

[...]
 hudo je ležat
 ves bolan, bled in
 bohinj, sladko pa je
 do poldneva v postlji zavaljen
 brat in sestra. (Jesih 1982/83: 500)

Nekaj študentskih primerov: *Dobila je sklep in stegno. Ima potno čelo in violino. Ima vnetje vranice in sovice. Krojimo obleke in usode. Nabiramo gobe in znanje. Oblekla je žage in krastače. Obrisal si je pot in vas. Opravljamo delo in sosede. Pripovedovali smo si šale in jopice. Roko je vzdignila zlata in srebrna. Usedla se je v sredo in četrtek.*

Za učence je zanimiv primer poustvarjalnega tvorjenja, npr. pesem Saše Vegri *Očka pravi*. Študenti na osnovi pesmi tvorijo podobne stavke/povedi s tremi besedami, in sicer sta prva in druga beseda povezani v prvo pomensko celoto, druga in tretja beseda pa v drugo pomensko celoto. Med prvo in tretjo besedo ni večpomenske povezave, kar tvori humoren učinek: *Boli me glava, peta in šesta. Na jug so odletele štorcklje, žerjavi in bagri. Na njivi sem pustil grablje, vile in škrate. Na okno so prileteli sinica, taščica in tast. Nabirali smo rake, školjke in bideje. V živalskem vrtu so tigri, levi in desni.*

B. A. Novak v svojem poetičnem slogu uporablja izrazito metaforičen jezik, med drugim že v naslovih pesmi *Beseda je konj*, *Fant od fare*, *Glava je glavna*, *Hiša iz kart*, *Oči na pecljih* idr. Besedotvorni zgled je pesem *Čarovnije sveta* (sestavljanke: butelj+ka, j+opica, raz+očarani):

Otroci so očarani,
odrasli pa razočarani. (Novak 1999: 11)

V pesmi *Glava je glavna* je veliko tvorjenk (glava – naglavna; ravna – naravna; ustnik – dopustnik; čelo – violončelo ipd.) in enakopisnic (glavni (mož na glavi) je glavnik). Novak v avtorski poetiki uporablja besedne igre, tudi sopomenke (čepica – kapa, dih – sapa, Mesec – Luna, pomlad – vigred, razjezi – razburi, stari oče – ded, togota – ihta, vihar – nevihta, vrata – duri, zrcalo – ogledalo idr.).

Izrazit primer je subverzivna ustvarjalnost Andreja Rozmana – Roze v *Pesmi lenuhov*, v kateri avtor uporablja frazem *pasti lenobo* v dobesednem in prenesenem pomenu. Rozman z jezikom ustvarja posebne učinke, npr. z aliteracijo (Bober Bor, Žabec Žan, Žaba Živa ...), besedotvorjem (pesem *Koračnica: vojaki in vošibki / korenjakajo*; predgosposdič), blizuzvočnicami (angl. green power – Grimm power), večpomenkami (rozine – Rozine), rimami (živela – marela – smela – dela) in drugimi jezikovnimi sredstvi.

Naslednji primer je zgodba Anje Štefan *Medved* iz zbirke kratkih sodobnih pravljic *Štiri črne mravljice*, v kateri avtorica v dobesednem in prenesenem pomenu tematizira frazem *srečati pamet*.

Štiri črne mravljice so si želele, da bi srečale medveda. Na planem niso imele sreče, pa so se odločile, da zlezejo v njegov brlog, a notri –

»Tu je pa zelo temno,« je rekla prva.

»Tu nekdo zelo smrči,« je rekla druga.

»Nekam ostro mi diši,« je rekla tretja.

»Zrak je res pošteno gost,« je dodala četrta. In so sklenile: če se ob pravem času ustaviš in obrneš, potem je to modrost.

»Kako? Ste srečale medveda?« so jih spraševali, ko so se vračale proti domu.

»Medveda ne,« so rekle štiri črne mravljice, »srečale smo pamet.« (Štefan 2007: 2)

V naslovni kratki sodobni pravljici Ide Mlakar *O miški, ki je brala pravljice in češnje* avtorica uporablja dobesedno in preneseno pojmovanje glagola *brati*. V besedilu *Kako sta Bibi in Gusti sipala srečo* tvori nove besede (namesto hrbet hrdek, namesto žirafe rižafe, namesto gazele gizele ipd.).

Ustvarjalnost sodobnih slovenskih mladinskih pesnikov je motivacija, da tudi učenci razvijajo pisno ustvarjalnost, tudi na osnovi poustvarjalnega pisanja frazemov in/ali pregovorov. Pri tem je treba upoštevati didaktično načelo postopnosti in tvorjenke od besed, stavkov/povedi do besedila.

Učenci lahko zamenjujejo besede oz. spol (*denar spravlja v nogavico/rokavico*), uporabljajo nadpomenke, podpomenke (*prestopiti prag/predpražnik hiše*), iščejo sopomenske izraze (*biti v rožicah/vrtnicah*), blizuzvočnice (*imeti denarja kot pečk/pešk*), protipomenke (*tu ga čaka lepa prihodnost/preteklost*), spreminjajo samostalnik v pomanjševalnico (*zviti kot lisica/lisička, naše gore list/listek*, *zbiranje znamk je njegov konjiček/konj*), zamenjujejo besede s simbolom (*kri ni voda/H₂O*) in uporabljajo ustvarjalne igre: *Boginji čas krade. Enaki ptiči skupaj stojijo. Kri ni H₂O. Lepo godljo si nam spekel. Levičar ne ve, kaj dela desničar. Na hrbtu ima že šest križcev. Ne*

bo več prestopil predpražnika te hiše. On je naše gore listek. Tu ga čaka lepa preteklost. Zbiranje znamk je njegov konj.

Slovenski mladinski avtorji ustvarjajo izvirna domišljajska bitja, npr. bžraumps, čofli, en bla, kosovirja, lebdivke, mba, rumcelj, ščeper, štramfelj, žlopi idr. Izvirna domišljajska bitja temeljijo na jezikovni invenciji in besedotvorni nadgradnji (npr. večpomenka oz. medmet in povedek: čof – Čofli; nedovršnik: ščepériti – Ščeper; morebitna besedna premetanka: skovír in ...ir -ja m. prip. obrazilo za 'opravnik' – kosovir).

3 Spodbujanje ustvarjalnosti in SSKJ 2

Pri razvijanju jezikovnih in literarnih sposobnosti pri književnih vajah za razvijanje fluentnosti (asociacij, besed, idej, izražanja), fleksibilnosti (motivirane in spontane), originalnosti in elaboracije si lahko v šolski praksi pomagamo s spletnim *Slovarjem slovenskega knjižnega jezika 2*.

3.1 Uporaba kvalifikatorjev

Učenci v prvi fazi šolske interpretacije književnega besedila (motivaciji) preko uporabe kvalifikatorjev v SSKJ 2 iščejo besede in jih izpisujejo. Potem v drugi fazi na osnovi besed tvorijo povedi/stavke, kasneje besedila.

3.1.1 Pomenski kvalifikatorji

Pri pomenskih kvalifikatorjih obravnavamo kratko sodobno pravljico Frana Milčinskega *Zvezdica Zaspanka*, ki temelji na poosebitvah: glavni literarni lik je Zvezdica, ki je poosebljena (govori, sanja, zamuja ...) in antropomorfizirana (človeški videz – nosi culo, ima zlate lase, potrebuje prenočišče ...).

3.1.1.1 Kvalifikator knjižno

Ena izmed ključnih besed v kontekstu je raba knjižne besede *zvezdogled*:

Počasi se je že večerilo, Zaspanka pa še ni vedela, kam bo položila glavo na noč. In ko je tako sama in zapuščena tavela po semnju, je prišla do zvezdogleda. (Milčinski 2009: 27)

V nadaljevanju študenti v SSKJ 2 iščejo tvorjenke, npr. zvezdo+slovec, zvezdo+slovje, zvezdo+slovka itn. Na osnovi besedotvornega vzorca lahko tvorijo novotvorbe, npr. zvezd+o+grad, zvezd+o+las, zvezd+o+srečen, zvezd+o+žer, nad+zvezda, veselo+zvezda, knjigo+zvezda ... Primer pesmi za poustvarjalno pisanje je *Zvezdogledam* Franceta Prešerna.

3.1.2 Terminološki kvalifikatorji

V poeziji so nebesni pojavi (luna, oblak, sonce, zvezde ipd.) pogosti pesniški simboli. Zanimivo vajo predstavlja prevod iz pesniškega jezika v strokovni jezik, in sicer namesto pesniških simbolov (npr. oblak) uporabljamo strokovne termine (npr. altokumulus, cirostratus). Primer Prešernove pesmi *Kam*:

[...]
 Prašajte raj' oblak neba,
 prašajte raji val morjá,
 [...] (Prešeren 1836)

[...]
 Vprašajte rajše altokumulus neba,
 Vprašajte rajši val morja
 [...]

3.1.3 Stilno-zvrstni kvalifikatorji

3.1.3.1 Kvalifikator biblijsko

James Joyce je za svojega vnuka Stephana napisal dve kratki sodobni pravljici, prvo z naslovom *Maček in vrag* je prevedla Anja Štefan. Ena izmed ključnih besed v kontekstu je *belcebuščina*:

Hudič največkrat govori v svojem lastnem jeziku, ki se mu reče belcebuščina in ki si ga kar sproti izmišljuje sam. (Joyce 2006: 23)

V SSKJ 2 pogledamo razlago besede *belcebob* (bibl. izganjati hudiča, z belcebobom preganjati manjše zlo z večjim), v nadaljevanju si izpišemo biblijske kvalifikatorje (npr. bibl. metati bisere svinjam, bibl. naj ne ve levica, kaj dela desnica, bibl. prvi bodo poslednji in poslednji bodi prvi idr.). V nadaljevanju lahko učenci pišejo kratka besedila, v katerih so vsaj trije biblijski kvalifikatorji.

3.1.3.2 Kvalifikator pesniško

Pesniški kvalifikatorji so pogosti. V prvi fazi jih študenti izpisujejo iz SSKJ 2, v drugi fazi pa iščejo naslove mladinskih književnih besedil s pesniškimi izrazi (A. Štefan: *Čudežni mlinček*, A. Černej: *Hruška debeluška*, V. Jeraj: *Uspavanka*, I. Cankar: *Domače ognjišče* itn.). V tretji fazi pa lahko tvorijo kratko pesemsko besedilo s poudarjeno uporabo pesniških besed.

3.1.3.3 Kvalifikator vzneseno

Tovrstni kvalifikatorji se uporabljajo ob slavnostnih priložnostih in učenci sprva prepoznajo takšna besedila (A. Aškerc: *Čaša nesmrtnosti*, O. Župančič: *Roža mogota* ...), potem iz SSKJ 2 izpisujejo besede s tem kvalifikatorjem (dar, dete, klanjati se, kupa, labodji, magna karta, nebeški, premil, velemož ...) in na koncu tvorijo kratka slavnostna besedila za posebne priložnosti: *Blagoslovljena alma mater, je bagovestnik miru povedal. Bil je gospodov dan, ko je z gromovitimi besedami povedal, da je v tujini našel zadnji dom. Ovenčali so ga z lovorom na pesniškem panteonu, ker mu je smrt iztrgala pero.*

3.1.3.4 Kvalifikator narečno

V že omenjeni slikanici *Maček in vrag* se Joyce podpiše vnuku kot *nonno* (nóno -a in -ta m (ô) nar. primorsko stari oče, ded: nona in nono):

A most še vedno stoji in po njem se igrajo, vozijo in hodijo fantički kot ti. Upam, da ti bo zgodba všeč. Nonno (Joyce 2006: 23)

Z učenci razložimo besedo ter jih senzibiliziramo, tako da sami naštevajo narečne besede iz svojega kraja, s čimer jih ozaveščamo, potem pa iz SSKJ 2 izpisujejo narečne besede (npr. briškola, cimbale, cota, garati, južinati, junakovica, kokot, lajnati, murva). Primer: *Barantati se je naučil pri Bedancu.*

V zbirki *Pravljica in stvarnost*, v kateri je zbranih sto pravljic iz zapuščine Karla Štreklja, je veliko narečnih besed, zato je zbirka kakovosten didaktični pripomoček narečnih besed v kontekstu.

3.1.3.5 Kvalifikator otroško

Otroških besed je veliko predvsem v ljudskih in/ali avtorskih pesmi za predšolske otroke, zato jih najprej skupaj naštevamo, jih zapisujemo ter pojasnujemo iz vsakodnevne in/ali literarnega življenja (S. Makarovič: *Bavbav*, S. Kosovel: *Medvedi in medvedki*, M. Voglar: *Biba buba baja* idr.).

Jaz ti bom že dal – jaz sem Bavbav!! (Makarovič 1995: 14)

3.1.3.6 Kvalifikatorja pogovorno in nižje pogovorno

Pogovornih kvalifikatorjev v SSKJ 2 je nekaj manj kot 4.000. Pesnik Tone Pavček v svojem mladinskem opusu uporablja veliko pogovornih besed, npr. v pesniški zbirki *Majnice*. Pri njem je pogosta beseda *ful* (fúl prisl. (û) pog., zlasti v sproščenem ožjem krogu; izraža veliko mero dejanja ali stanja; zelo: ful samozavesten; ful so mu pomagali s koristnimi informacijami; 2. izraža visoko stopnjo: ful bolan; ful dober film / tam je ful lepo). Na primer pesem *Nova faca*:

Danes je ful bedno (Pavček 1994: 10)

Na osnovi branja pesemskega besedila učenci spoznavajo pogovorne besede, jih razumevajo in znajo uporabljati, znajo jih tudi prevajati v knjižni jezik in obratno, iz knjižnega jezika v pogovorni jezik.

Andrej Rozman – Roza uporablja tudi nižje pogovorne besede (*fasati*, *špilati*, *špegu*, *špas*, *zrihtati* ipd.). Izrazit primer je pesem *Vabilo na gravžev dan*.

Študenti izbirnega predmeta Ustvarjalno pisanje na Pedagoški fakulteti v Ljubljani so tvorili naslednje besedilo: *Afna je vzela arcnijo. Arduš, sem rekel, basta beštija! Kar pusti vse skupaj, pa mirna Bosna, je rekel brihtnež in cmoknil coprnik. Pri moji duši, da ni res, da sem po župi priplaval, saj ne znam plavati tako kot moj žlehtnobni žlahtnik župan, ki je rad jemal iz skupnega žaklja. Mi smo dokaz, da se je zapufal zaplankanec, ker sta vinska brata, ki se vničdevata.*

3.1.3.7 Kvalifikator žargonsko

Učencem in/ali študentom lahko predlagamo različne žargonske besede. B. A. Novak je v pesmi uporabil besedo *make up*:

Oblaki
so nebesni
make up. (Novak 1999: 23)

Predlagamo lahko besede iz kozmetičnega žargona, npr. brezova voda, koprivna voda, lotion, mandljevo mleko, maska, orientalski parfum, obrazni tonik, vodica ipd.

3.1.4 Ekspresivni kvalifikatorji

Ekspresivni kvalifikatorji so pogosti v mladinskih besedilih. Zanimiv primer je F. Milčinski: *Laž in njen ženin*:

To je laž, kosmata laž. (Milčinski 2012: 5)

Ekspresivni naslovi mladinskih besedil: *Gravža, Grdavši, Grdina, Odvratne rime, Rusinica pregnala Grdinico iz lisičje hišice, Zverinice iz Rezije, Zverinice z Večne poti, Zverinice, Zverjasec, Zverjšček* ipd. Z njimi avtorji ustvarjajo prvine subverzivne mladinske književnosti in estetiko grdega.

3.1.4.1 Kvalifikator evfemistično

Olepševalnice so pogosto slogovno sredstvo, posebej ko želi avtor olepšati in/ali ironizirati osebo, dogodek ipd. V prvi fazi se z učenci pogovarjamo o problemski tematiki (npr. smrti, umiranju) in iščemo primere v književnih besedilih, saj je obravnavna problemske tematike pomembna zaradi ohranjanja dostojanstva.

Primer evfemizma je v Prešernovi varianti *Lepe Vide*:

Včeraj svečo rev'ci so držali [...] (Prešeren 1832)

Pogovorimo se, da je imanentno, da želimo ljudje omiliti kakšne dogodke in se posredno ali metaforično izražati. Ob tem omenimo, da imajo pomembni dogodki v življenju (rojstvo, poroka, smrt) veliko evfemizmov (npr. *štoklja ti bo prinesla bratca*).

Besedilo študentov: *Poštenjakovič je vedel, da pri sosedovih bodo pestovali. Ko ga je smrt poljubila, se je njegov duh preselil na drugi svet, ker je drugim pomagal v jamo. Za življenja je bil nevaren dolgoprstnež in sedaj bo izginule slike galerija dobila nazaj ...*

3.1.4.2 Kvalifikator ironično

Ironične besede iz SSKJ 2: *baronček, grofič, knežič, v njegovi glavi je nekaj narobe, mamin ljubljencek, vitez žalostne postave, ne vem, če bosta lahko samo od ljubezni živela* ipd.

Primer ironičnega pojmovanja je mogoče najti pri D. Ketteju v pesmi *Pav in golobček*:

Košatil se pav je na belem dvorišču
v vsej svoji lepoti in blišču
in kakor baronček se nosil,
da bi pač vse druge prekosal. (Kette 1898)

V literaturi se pojavljajo tudi ironični naslovi, npr. *Grofič prašič*.

Besedilo študentov: *Menda se ima za adonisa in misli, da bo s tem odkril Ameriko. Rekel sem mu: »Ti si pa as, ki mu samo še babše manjka, baron baronasti.« Ta bedakovič se je družil s Sv. Birokracijem, ki mu je dal blagoslov za njegov stihokleparski umotvor. Še bogomolec je bil povrh, ne pa božji volem. Caroval je, čeprav je bil copata. Heroj je takoj popihal tako kot grofič, knežič in baronič. Izmodroval si je, da ima krasno družčino in čez komod ga ni. Bili so krasna družčina krepostnih levičarjev in desničarjev ti poštenjaki in poštenjakoviči.*

3.1.4.3 Kvalifikator ljubkovalno

Atek, bebica, capinček, junaček (B. Š. Žmavc: *Maček junaček*), *kuštravček, punček*.

Hruška debeluška. (Černež 1999: 13)

To lahko storiš
na dva načina –

1) kot punčka

2) kot punček

[...] (Moderndorfer 1993: 23)

3.1.4.4 Kvalifikator nizko

Gospod poglavar, čas za pašo je vsako leto prekratek, zima je predolga, pozimi je živina v hlevu pa več požre, kakor imamo krme, potem pa spomladi crka od lakote. Dajte, pomagajte, da bosta dve poletji in le ena zima! (Milčinski 1949: 28)

Tvojo gobezdavost poznajo in vedo, da jih izdaš, ko prideš na vas. (Vandot 1918)

Ali znaš jesti jajca? Ne znaš. Znaš iskati črve? Ne znaš. Znaš kokodakati? (Makarovič: 1972: 12)

3.1.4.5 Kvalifikator slabšalno

figa – mož je čudna stvar!

Fige jej, besedo drži –

pa ne bo nikomur v kvar. (Mauer 2005: 14)

V primeru z njim so tepanjski gasilci prava figa! (Milčinski 1949: 87)

3.1.4.6 Šaljivo

Betička, boter, botra (M. Kropelj: *Botra veja*; J. Vandot: *Kekec in botra Pehta*), *bučman, cmok* (L. Prenner: *Skok, Cmok in Jokica*; P. Suhadolčan: *Cmok, cmok in konec*), *ženiti se* (ljudska: *Jež se ženi, Vrag se ženi*; A. T. Linhart: *Matiček se ženi*), *žogobrc*; B. Jurca: *Bratec in sestrice*.

»Mi boste še kdaj govorile, da sem plešast bučman, ki ga sploh ni?« (Makarovič 2008: 344)

Glavo in trup ji je uspelo potisniti v votlino, zunaj pa ji je ostala zadnjica. (Muck 2007: 11)

BIBI SE JE RILČEK NEVARNO ZATRESEL, DA SPLOH NI MOGLA ODGOVORITI, SAMO POKIMALA JE. GUSTI JE POGOLTNIL CMOK [...] (Mlakar 2004: 7)

3.1.4.7 Kvalifikator vulgarno

Raba vulgarnih izrazov naj bo kontekstualno osmišljena in ne sama sebi namen.

Joj, to sta bila lovca! Joj, to sta bila Cuzelj in Guzelj, strah vseh gozdnih živali! (Makarovič 2008: 113)

Sraka je šojnemu sinu izpulila najlepše pero in prisegala, da je njeno. Šoja je srako kavsnila po glavi. (Makarovič 2008: 206)

»Lesica, v rit me piši ti!« (Prešeren 1848)

Sestra jo je navadno počakala, bili sta veliki prijateljici in mama je večkrat rekla, da se držita skup kot rit in srajca. (Partljič 1990: 43)

Učence in/ali študente vprašamo, če poznajo pomen izrazov: *imeti trojni podbradec in kurji britof, podati se kot kravi/svinji sedlo, vedno sta bila (skupaj) kot rit in srajca* idr. Na osnovi zgledov iz književnih besedil in na osnovi uporabe kvalifikatorjev SSKJ 2 so študenti tvorili naslednje povedi: *Imel je trojen podbradek in kurji britof. Poda se mu kot svinji sedlo. Vedno sta bila skupaj kot rit in srajca.*

3.1.5 Časovno-frekventni kvalifikatorji

3.1.5.1 Kvalifikator starinsko

Abecednik, Ajdovska deklica, žužek (hrošč), zver.

Starinski kvalifikatorji v naslovih (*Abecednik zaljubljene krastače, Lepotica in zver*), v frazemih (*maček v žaklju*) in vsebinah književnih besedil.

3.1.5.2 Kvalifikator zastarelo

Gmajna, zlodej (F. Bevč: *Ubogi zlodej*), *žlahta* (S. Makarovič: *Polh si sposodi hruško; žlahta – strgana plahta*), *žlahtnič*; A. Rozman – Roza: *Žuželčji žur*. Tudi nekateri priimki so podobni (npr. *Zverina, Žakelj, Židan, Žlahtič*).

Tam noter pa leži
ena zavber dekle.

[...]

zraven pa stoji,

en zavber mladeneč,

mu je Anzelj ime. (Scheinigg 1889: 6)

Ponoči je lisica zastokala: »Avbe, joj, mene pa črevo boli!« (Moderndorfer 1924: 156)

Le vkup, le vkup, uboga gmajna! (Geslo kmečkih uporov)

Stoji učilna zidana

pred njo je stara jablana. (Levstik 1891: 15)

3.2 Ustvarjalnost s frazemi

Spreminjanje frazemov pri razvijanju literarne ustvarjalnosti v pedagoški praksi ne pomeni nepoznavanja in napačne uporabe, ampak frazeološko prenovitev. Licentia poetica – v besedilih učencev/študentov gre za slogovno odstopanje od jezikovne norme, utemeljeno v literarnem kontekstu, preнове so osmišljene, imajo svojo vlogo in so del procesa inoviranja na ravni igre.

4 Razprava

Za razvijanje ustvarjalnih sposobnosti je pomembno divergentno mišljenje, ki ga definiramo kot odprt način mišljenja, več različnih in hkrati pravilnih rešitev. Vsebinsko se razlikuje od konvergentnega mišljenja, ki ga definiramo kot zaprto, enosmerno, v eno samo rešitev usmerjeno mišljenje. Pri didaktiki književnosti učenci uporabljajo zgleds iz literarnih besedil ter uporabljajo besedilotvorne metode. V pedagoški praksi

učenci in/ali študenti najpogosteje tvorijo poustvarjalna besedila, tj. tvorjenje lastnega besedila na osnovi zgleda književnega besedila. V sklepni fazi šolske interpretacije s študenti iščemo kvalifikatorje v SSKJ 2, ki se motivno-tematsko nanašajo na zgled literarnega besedila. Pri tem spodbujamo funkcionalne (branje in pisanje) in izobraževalne cilje (pridobivanje pojmov) prek poimenovanja, upovedovanja in besedilovtorja ter osmišljen razvoj digitalne pismenosti na osnovi literarnih zgledov in uporabe kvalifikatorjev preko elektronske verzije SSKJ 2.

Literatura

- ČERNEJ, Anica, 1999: *Hruška debeluška*. http://sl.wikisource.org/wiki/Hru%C5%A1ka_debelu%C5%A1ka
- GLIHA KOMAC, Nataša idr., 2014: *Slovar slovenskega knjižnega jezika: SSKJ 2*. Ljubljana: Cankarjeva založba. http://www.sskj2.si.nukweb.nuk.uni-lj.si/Content/Site/Pdf/SSKJ2_Uvod.pdf; <http://www.sskj2.si.nukweb.nuk.uni-lj.si>
- JESIH, Milan, 1982/83: Majhne pesmi. *Literatura* 1/5–6. 497–500.
- JOYCE, James, 2006: *Maček in vrag*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- KETTE, Dragotin, 1898: *Pav in golobček*. http://sl.wikisource.org/wiki/Pav_in_golob%C4%8Dek
- MAKAROVIČ, Svetlana, 1972: *Miška spi*. http://sl.wikisource.org/wiki/Ma%C4%8Dja_zgodba
- MAKAROVIČ, Svetlana, 1995: *Čuk na palici*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- MAKAROVIČ, Svetlana, 2008: *Svetlanine pravljice*. Domžale: Založba Miš.
- MAURER, Neža, 2005: *Zmenek*. Ljubljana: Vale Novak.
- MILČINSKI, Fran, 1949: *Butalski gasilci*. http://sl.wikisource.org/wiki/Butalski_gasilci
- MILČINSKI, Frane, 2009: *Zvezdica Zaspanka*. Ljubljana: Sanje.
- MLAKAR, Ida, 2004: *Kako sta Bibi in Gusti preganjala žalost*. Radovljica: Didakta.
- MODERNDORFER, Vinko, 1993: *Kako se dan lepo začne*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- MUCK, Desa, 2007: *Kokoš velikanka*. Ljubljana: Sodobnost International.
- NOVAK, Boris A., 1991: *Oblike sveta: pesmarica pesniških oblik*. Ljubljana: Mladika.
- NOVAK, Boris A., 1999: *Čarovnije sveta*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- PARTLJIČ, Tone, 1990: *Slišal sem, kako trava raste*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- PAVČEK, Tone, 1994: *Majnice: fulaste pesmi*. Ljubljana: Mladika.
- PREŠEREN, France, 1832: *Od lepe Vide*. http://sl.wikisource.org/wiki/Od_lepe_Vide
- PREŠEREN, France, 1836: *Kam?* [https://sl.wikisource.org/wiki/Kam%3F_\(France_Pre%C5%A1eren\)](https://sl.wikisource.org/wiki/Kam%3F_(France_Pre%C5%A1eren))
- PREŠEREN, France, 1848: *Lesica*. <https://sl.wikisource.org/wiki/Lesica>
- SCHEINIGG, Janez, 1889: *Narodne pesni koroških Slovencev*. http://sl.wikisource.org/wiki/Narodne_pesni_koro%C5%A1kih_Slovencev2#Zapu.C5.A1.C4.8Deno_dekle_zdihuje
- ŠTEFAN, Anja, 2010: *Štiri črne mravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- VANDOT, Josip, 1918: *Kekec na hudi poti*. http://sl.wikisource.org/wiki/Kekec_na_hudi_poti
- VEGRI, Saša, 1991: *Kaj se zgodi, če kdo ne spi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.